

ЕВОЛЮЦІЯ РОЗВИТКУ ТА СУТНІСТЬ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

У статті обґрунтовано передумови виникнення поняття "економічна безпека держави". Досліджено еволюційні етапи розвитку економічної безпеки. Сформовано концептуальну модель формалізації безпеки в триаді "людина, суспільство, держава". Опрацьовано зарубіжний та вітчизняний інституційний базис забезпечення економічної безпеки держави. Систематизовано існуючі наукові підходи до тлумачення змісту поняття "економічна безпека держави", серед яких виокремлено такі: стабільність і забезпечення здатності держави до розвитку, оптимальний стан національної економіки, протистояння внутрішнім і зовнішнім загрозам, ресурсно-функціональний підхід, захист національних інтересів держави. Досліджено статистичний та динамічний виміри сутнісно-функціональних характеристик економічної безпеки держави. Запропоновано авторське визначення поняття економічної безпеки держави на основі дотримання міждисциплінарного підходу, що передбачає синтез функціонально-критеріальних ознак безпеки.

Ключові слова: економічна безпека держави, інституційне середовище, національна економіка, інтереси, захист, загроза, ризик.

V. V. BOIKO

The National Institute for Strategic Studies, Ukraine

EVOLUTION OF DEVELOPMENT AND ESSENCE OF ECONOMIC SECURITY OF THE STATE

In the article grounded of the concept of "economic security of state". Investigated the evolutionary stages of economic security. Formed conceptual model of formalize security in triad "human, society, state". Investigated of foreign and domestic institutional base to provide of economic security of state. Systematized existing scientific approaches to interpretation of the meaning of "economic security of state", among which are singled out: stability and ensure the state ability to develop, optimal state of the national economy, confrontation between internal and external threats, resource-functional approach, protection of national interests of state. Investigated statistical and dynamic measurements essentially and functional characteristics economic security of state. The author definition of economic security of state based on respect multidisciplinary approach that involves the synthesis of functional and security features criterion.

Keywords: economic security of state, institutional environment, national economy, the interests, protection, threat, risk.

Постановка проблеми. Глобалізація суспільно-економічних відносин, трансформаційні процеси та структурно-інституціональні перетворення створюють підвищені умови нестабільності для середовища розвитку людини і суспільства. Своєю чергою, це формує дестабілізуючі впливи на функціонування соціально-економічних систем, що проявляються у зниженні рівня ефективності використання їх ресурсного потенціалу, неспроможності якісного виконання покладених на них базових функцій, активізації розвитку внутрішніх протистоянь і протиріч, перешкоджанні процесам як простого, так і розширеного відтворення. Ситуація загострюється в умовах незавершеності та затягуванні процесів формування адекватної інституціональної структури держави, яка відповідала б сучасним викликам і загрозам, що зумовлює до недотримання фундаментальних прав і свобод людини, порушення принципів гуманізму та справедливого розподілу національного багатства, формування дисбалансу розвитку суспільних відносин, неспроможності з боку держави задовольнити інтереси та потреби громадян. З огляду на це, актуалізується проблема формування достатнього рівня економічної безпеки держави, побудова ефективних механізмів та інструментів забезпечення якої першочергово вимагає дослідження еволюції розвитку та ідентифікації сутнісно-функціональних характеристик цього поняття.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретико-методологічні засади економічної безпеки держави у своїх працях досліджували такі вчені, як Л. Абалкін, А. Архіпов, О. Бандурка, Б. Бузан, Т. Васильців, О. Власюк, В. Геєць, А. Городецький, Б. Грієр, Б. Губський, А. Гуменюк, М. Єрмошенко, Я. Жаліло, Г. Козаченко, О. Ляшенко, О. Лепіхов, Х. Маулль, К. Мердок, В. Мунтіян, Н. Нижник, О. Новікова, Г. Пастернак-Таранушенко, А. Піскунов, В. Предборський, В. Савін, В. Сенчагов, А. Сухоруков, В. Шлемко та інші. Авторами опрацьовано питання формування методики оцінювання рівня економічної безпеки держави, ідентифікації її функціональних складових, проектування механізмів та засобів зміцнення економічної безпеки.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри наявність численних наукових розробок у сфері дослідження економічної безпеки держави, серед учених немає єдиної позиції стосовно тлумачення змісту цього поняття, недостатньо структурованими залишаються підходи до з'ясування суті безпеки, не до кінця опрацьованими є історичні етапи становлення та розвитку економічної безпеки держави.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження еволюційного розвитку економічної безпеки держави, ідентифікація її сутнісно-функціональних характеристик, опрацювання інституційного базису забезпечення економічної безпеки, систематизація існуючих наукових підходів до тлумачення її

змісту, формування авторського визначення поняття “економічна безпека держави”.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поступальний розвиток держави та суспільства зумовив до проникнення безпеки у всі сфери та рівні функціонування ієрархічних систем. Гарантування безпечних умов розвитку суспільства стало ключовим критерієм у процесі оцінювання інституціональної ефективності державних інститутів та їх спроможності реалізації виконання покладених на них функцій. Трансформація безпеки, з однієї сторони, відбулася в результаті зміни вимог і потреб суспільства, а з іншої – розвиток безпеки безпосередньо зумовив до її еволюції та самовдосконалення як цілісної незалежної системи. Завершення Другої світової війни та початок активної фази протистояння між США та СРСР у рамках холодної війни показали неефективність тодішніх методів і підходів до забезпечення миру, безпеки та стабільності у світі. Тому постала реально об’єктивна необхідність до розробки якісно нових інструментів і засобів гарантування безпеки.

Досліджуючи безпеку через призму гуманістичних засад, в центрі уваги яких знаходиться людина з необхідністю задоволення її інтересів та потреб, стає очевидним неможливість цілковитого гарантування безпечних умов розвитку для окремо взятої особи без одночасного формування належного рівня безпеки для функціонування суспільства та держави, розвиток яких є органічно взаємопов’язаний (рис. 1). З огляду на це, базовими завданнями безпеки є побудова превентивних механізмів захисту від дестабілізуючого впливу загроз, узгодження інтересів між суб’єктами інституціонального обміну, формування ресурсної підтримки процесів сталого розвитку та розширеного відтворення.

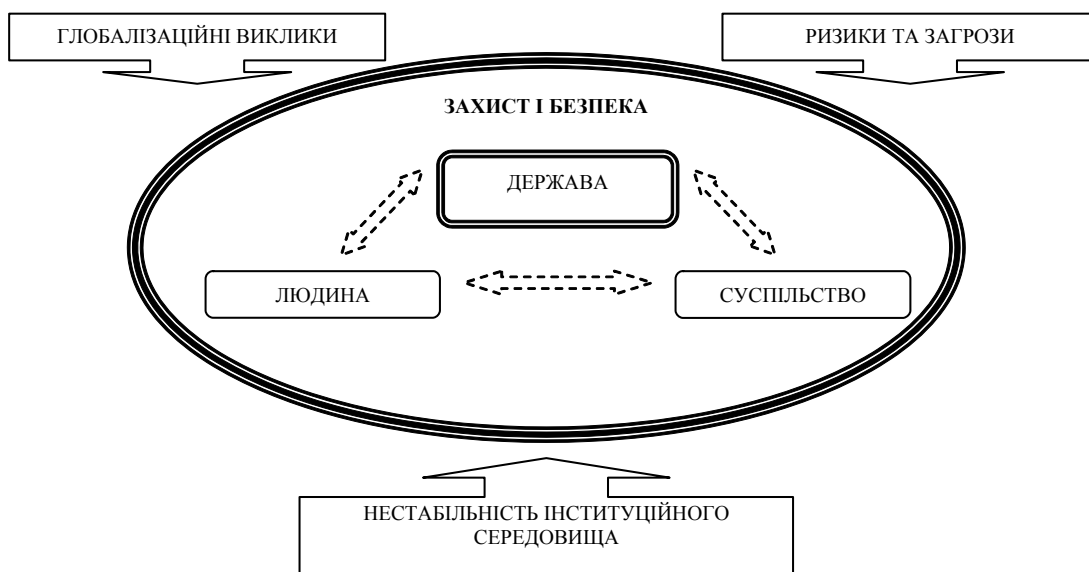

Рис. 1. Концептуальна модель формалізації безпеки в тріаді “людина, суспільство, держава”

Структуруючи основні етапи розвитку теоретичних передумов формування ієрархії системотворчих видів безпеки в ХХ столітті, колектив науковців під керівництвом Г. Козаченко виділяє таку їх хронологію: 1) 40–50-і роки – становлення теорії класичного реалізму, що передбачає захист державних інтересів на засадах формування національної безпеки; 2) 60-і роки – формування теорії плюралізму, що є основою парадигми регіональної безпеки, визнання того, що крім держав на міжнародній арені функціонують інші суб’єкти, що суттєво визначають параметри і можливості забезпечення регіональної та міжнародної безпеки; 3) 70-і роки – формалізація парадигми глобальної безпеки, гарантування якої забезпечується балансуванням між інтересами впливів держав та їх союзників; 4) 90-і роки – становлення теорії соціального конструктивізму, що формує парадигму універсальної безпеки, яка передбачає поглиблення досліджень у всіх сферах суспільного життя через призму гарантування безпечних умов розвитку людини. Таким чином, у структуру ієрархії системотворчих видів безпеки включено глобальну, міжнародну, національну, регіональну, локальну та індивідуальну безпеки [1, с. 14-15]. Поряд з трансформацією безпеки за рівнем ієрархії її системотворчих видів, відбулася й екстраполяція цієї категорії в економічну, енергетичну, фінансову, технологічну, соціальну, екологічну, інформаційну, культурну та інші сфери діяльності. За таких умов, безпека набула чітко вираженого системного характеру, для якої притаманні організаційно-структурні та вертикально-горизонтальні взаємозв’язки між складовими її елементами, цілеспрямовані узгоджені дії яких забезпечують формування такого рівня безпеки, що є достатнім для його самовідтворення та розвитку.

На офіційному рівні термін “економічна безпека” вперше було вжито американським президентом Ф. Рузвельтом у 1934 році, котрий ініціював створення спеціального державного органу – Федерального комітету з економічної безпеки, до завдань та компетенції якого входили захист економічних інтересів США, боротьба з корупцією та тіньовою економікою, виявлення та своєчасна нейтралізація загроз для

економіки США. Структурно-функціональна формалізація економічної безпеки зумовила необхідність інституційної підтримки процесу її забезпечення та регулювання. Одними з перших міжнародних нормативно-правових актів у сфері економічної безпеки були “Відмова від примусових економічних заходів” (резолюція IV сесії ЮНКТАД, 1983 р.), “Економічні заходи як засіб політичного та економічного примусу стосовно країн, що розвиваються” (резолюція 38-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН, 1983 р.), “Міжнародна економічна безпека” (резолюція 40-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН, 1985 р.). У свою чергу, вітчизняне законодавство орієнтоване на гарантування національної безпеки, а економічна безпека позиціонується як одна із стратегічно важливих її функціональних складових.

До таких нормативно-правових актів належать Конституція України, ЗУ “Про основи національної безпеки України”, ЗУ “Про раду національної безпеки і оборони”, “Стратегія національної безпеки України”, розроблена фахівцями Національного інституту стратегічних досліджень під керівництвом академіка НАНУ В. Горбуліна та затверджена Указом Президента України № 287/2015 “Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року “Про Стратегію національної безпеки України””. Несформованість законодавчої бази у сфері безпосереднього регулювання відносин, пов’язаних із гарантуванням економічної безпеки не лише створює інституційні бар’єри та ускладнює процеси її забезпечення, але й формує неконтрольовані виклики і загрози для розвитку держави, стримує нарощення її економічного потенціалу, перешкоджає побудові ефективних механізмів і засобів протистояння дестабілізуючим впливам в умовах трансформаційних змін та невизначеності економічного середовища.

Полігамна природа економічної безпеки держави апіорі забезпечує формування різноаспектних концептуальних позицій серед науковців стосовно тлумачення сутнісно-функціональних характеристик цієї економічної категорії. Це, своєю чергою, ускладнює процеси вибору стратегії, інструментів і засобів зміцнення економічної безпеки держави, структуризації її функціональних складових, формалізації методики оцінювання рівня безпеки, побудови превентивних механізмів захисту від внутрішніх і зовнішніх загроз тощо. Опрацювання змістовно-теоретичної сутності економічної безпеки держави забезпечило можливість систематизації існуючих наукових підходів до тлумачення цього поняття (табл. 1).

Таблиця 1

Систематизація наукових підходів до тлумачення сутності поняття “економічна безпека держави”

Учені	Визначення поняття “економічна безпека держави”
<i>Стабільність і забезпечення здатності держави до розвитку</i>	
Л. Абалкін [3], Я. Жаліло [4], А. Піскунов [5], В. Савін [6], В. Мунтіян [7].	Стійкість економіки, що характеризується міцністю та надійністю її елементів, вертикально-горизонтальних зв’язків усередині системи, здатністю витримувати тиск в умовах дії важкопрогнозованих чинників, що забезпечує формування передумов для підтримки сталого розвитку та розширеного відтворення в державі.
<i>Оптимальний стан національної економіки</i>	
Б. Бузан [8], Г. Пастернак-Таранушенко [9, с. 29], В. Предборський [10, с. 16], Р. Сенчагов [11, с. 72], М. Єрмошенко [12].	Такий стан економіки держави, за якого забезпечується збалансований розвиток усіх сфер національної економіки, соціальна спрямованість державної політики, вирівнювання диспропорцій просторово-регіонального розвитку та достатній оборонний потенціал держави в умовах ризиків і підвищеної нестабільності економічного середовища.
<i>Протистояння внутрішнім і зовнішнім загрозам</i>	
О. Бандурка [13, с. 17], В. Геєць [14], О. Лепіхов [15], Х. Маулль [16], В. Шлемко [17., с. 8].	Здатність економіки формалізувати превентивні механізми захисту своєчасного та ефективного протистояння дестабілізуючим впливам внутрішніх і зовнішніх загроз з метою гарантування безпечних умов розвитку людини та суспільства.
<i>Ресурсно-функціональний підхід</i>	
Т. Васильців [18], О. Власюк [19], Б. Грієр [20], А. Сухоруков [21], К. Мердок [22].	Така організація міжгосподарських зв’язків, яка забезпечує раціональне використання наявного природно-ресурсного потенціалу держави для реалізації покладених на неї функцій, задоволення потреб суспільства у довгостроковій перспективі, підтримки інноваційного розвитку держави та забезпечення її динамічної конкурентоспроможності.
<i>Захист національних інтересів держави</i>	
А. Архіпов [23], А. Городецький [24, с. 46], Б. Губський [25, с. 35], Н. Нижник [26, с. 18], О. Новікова [27, с. 107].	Спроможність держави захищати національні інтереси на міжнародній арені, провадити незалежну внутрішню та зовнішню політику, формувати ресурсну основу для забезпечення оборони держави, постійно нарощувати економічний потенціал, здійснювати поступальний розвиток суспільства і підвищувати добробут населення.

Слушною є думка А. Гуменюка, який при визначенні ознак економічної безпеки концептуально виділяє дієво-функціональну здатність суб’єктів і нейтралізацію загроз. Така позиція зумовлена неоднозначністю у виявленні онтологічних характеристик безпеки. В одних випадках безпека розглядається

як стан певного об'єкта, в інших – як умова стабільного стійкого розвитку, в третіх – як результат конкретних суб'єктивно-управлінських дій. Ми погоджуємося, що вказані підходи доповнюють один одного, акцентуючи увагу на системних, процесуальних, структурних, функціональних властивостях безпечного існування особи, суспільства, держави та цивілізації загалом [2, с. 47].

Досліджуючи сутнісні характеристики економічної безпеки держави через призму властивостей зміни параметрів у просторі та часі, можна виділити два підходи: статичний та динамічний. Перший, характеризує економічну безпеку держави з позицій її здатності забезпечити такий рівень організації економічних відносин у конкретний період часу, за якого основні індикатори безпеки перебувають у межах гранично допустимих значень, гарантується захист інтересів особи, громади, суспільства та формуються вихідні передумови для стимулювання процесів сталого розвитку держави. Статистичний вимір дозволяє чітко діагностувати організаційно-функціональні характеристики економічної безпеки держави в межах діючих параметрів умов економічного середовища. Водночас, статичні властивості безпеки не дозволяють сформувати її функціональну спроможність до протидії загрозам у контексті процесів розвитку та здійснення розширеного відтворення, що обов'язково супроводжуються постійними змінами. За таких обставин втрачаються змістовно-функціональні характеристики економічної безпеки, а саме: здатність еволюціонувати, адаптуватися в умовах підвищеного рівня дестабілізуючих впливів, формувати ефективні захисні механізми у довгостроковій перспективі.

Поряд із статичним, динамічний підхід сприйняття онтологічних характеристик економічної безпеки держави є достовірнішим як з огляду на можливість представлення ширшого діапазону її функціональних властивостей, так і через надання безпеці часових параметрів. Дослідження безпеки в динамічній площині дозволяє тлумачити її з позицій процесуального підходу. У цьому контексті, економічну безпеку доцільно розглядати як стійку спроможність національної економіки до оперативного протистояння ризикам і загрозам, що виникають у процесі суспільно-економічного обміну, внаслідок недосконалості інституційного середовища та постійних змін його параметрів. Динамічний аспект дозволяє доповнити економічну безпеку держави здатністю стратегічно-тактичного прогнозування параметрів розвитку середовища на перспективу, що формує фундаментальну основу для забезпечення ефективної підтримки процесів розширеного відтворення, нейтралізації дестабілізуючих впливів і структурної перебудови господарських комплексів і міжгосподарських зв'язків.

Висновки. За результатами проведеного дослідження можемо констатувати, що становлення у сучасному розумінні поняття “економічна безпека держави” відбувалося під впливом конкретних історичних періодів та етапів розвитку світової економіки. Комплексний характер економічної безпеки держави зумовлює наявність різних наукових підходів до тлумачення сутності цього поняття. Водночас, слід відзначити, що розглядати економічну безпеку держави виключно в межах параметрів одного з виділених наукових підходів є помилковим, адже ця категорія є багатофункціональною. Таку ж думку розділяють і вчені, наукові погляди яких були опрацьовані. Тому при визначенні сутності економічної безпеки держави доцільним є дотримання міждисциплінарного підходу, що передбачає синтез функціонально-критеріальних ознак безпеки. З огляду на це, під економічною безпекою слід розуміти ресурсно-функціональну та інституційну спроможність держави своєчасно протистояти загрозам в умовах постійних змін економічного середовища, забезпечувати захист національних інтересів, провадити незалежну політику у внутрішній та зовнішній сферах, формувати передумови для задоволення базових потреб людини, підвищувати добробут життя населення та забезпечувати підтримку процесів розширеного відтворення на засадах раціонального природокористування та ефективного господарювання. Такий міждисциплінарний підхід полегшить не лише процес ідентифікації чітких стратегічних пріоритетів та завдань економічної безпеки держави, але й дозволить сформувати ресурсну основу для побудови ефективної системи її забезпечення.

Література

1. Система економічної безпеки держави: держава, регіон, підприємство : монографія : в 3 т. Т. 1 / О. М. Ляшенко, Ю. С. Погорелов, В. Л. Безбожний [та ін.] ; за заг. ред. Г. В. Козаченко. – Луганськ : Елтон-2, 2010. – 282 с.
2. Гуменюк А. М. Безпека структурно-інституціональної трансформації економіки регіону: теоретичні основи та прикладні аспекти : монографія / А. М. Гуменюк. – К. : НІСД, 2014. – 468 с.
3. Абалкин Л. И. Экономическая безопасность России: угрозы и их отражение / Л. И. Абалкин // Вопросы экономики. – 1994. – № 12. – С. 4–13.
4. Жаліло Я. Стратегія забезпечення економічної безпеки України. Пріоритети та проблеми імплементації / Я. Жаліло // Стратегія національної безпеки України в контексті досвіду світової спільноти. – К. : Сантисанга. – 2001. – 224 с.
5. Пискунов А. Военно-экономическая безопасность России на современном этапе / А. Пискунов // Военная мысль. – 1995. – № 2. – С. 68–71.
6. Савин В. Некоторые аспекты экономической безопасности России / В. Савин // Междунар. Бизнес России. – 1995. – № 9. – С. 14–16.

7. Мунтіян В. І. Економічна безпека України / В. І. Мунтіян. – К., 1999. – 464 с.
8. Buzan B. People, States and Fear. Brighton, 1983. P. 13–14.
9. Пастернак-Таранушенко Г. А. Економічна безпека держави. Статистику процесу забезпечення / Г. А. Пастернак-Таранушенко ; за ред. Б. Кравченка. – К. : Кондор, 2002. – 302 с.
10. Предборський В. А. Економічна безпека держави : [монографія] / В. А. Предборський. – К. : Кондор, 2005. – 391 с.
11. Экономическая безопасность России: общ. курс : учеб. / под ред. В. К. Сенчагова. – 2-е изд. – М. : Дело, 2005. – С. 72.
12. Єрмошенко М. М. Фінансова безпека держави / М. М. Єрмошенко. – К., 2001. 308 с.
13. Основи економічної безпеки : підручник / О. М. Бандурка, В. Є. Духов, К. Я. Петрова, І. М. Червяков. – Харків : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2003. – 236 с.
14. Концепція економічної безпеки України / кер. проекту В. М. Геєць. – К. : Логос, 1999. – 56 с.
15. Лепіхов О. Технологічна незалежність як елемент економічної безпеки / О. Лепіхов // Економіка України. – 1994. – № 11. – С. 80–81.
16. Maull H. Raw Materials, Energy and Western Security. L., 1984, 413 p.
17. Шлемко В. Т. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення / В. Т. Шлемко, І. Ф. Бінько. – К. : НІСД, 1997. – 144 с.
18. Васильців Т. Г. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізми зміцнення : [монографія]. – Львів : Арал, 2008. – 384 с.
19. Власюк О. С. Теорія і практика економічної безпеки в системі науки про економіку / О. С. Власюк; Нац. ін-т пробл. міжнар. безпеки при Раді нац. безпеки і оборони України. – К., 2008. – 48 с.
20. Greer V. European Economic Security, Securing Europe's Future. Ed. By Flanagan St., Hampson F. L., 1984. P. 221–241.
21. Система економічної безпеки держави / під заг. ред. Сухорукова А. І. / Національний інститут проблем міжнародної безпеки при РНБО України. – К. : ВД "Стилос", 2009. – 685 с.
22. C. Murdoch, F. Trager, Economic Factors as Objects of Security: Economics, Security and Vulnerability, Economic Issues and National Security. Lawrence, 1977. P. 67–98.
23. Архипов А. Экономическая безопасность: оценки, проблемы, способы обеспечения / А. Архипов, А. Городецкий, Б. Михайлов // Вопросы экономики. – 1994. – № 12. – С. 36–42.
24. Городецкий А. Вопросы безопасности экономики России / А. Городецкий // Экономист. – 1995. – № 10. – С. 44–50.
25. Губський Б. В. Економічна безпека України: методологія виміру, стан і стратегія забезпечення / Б. В. Губський. – К., 2001. – 122 с.
26. Нижник Н. Р. Національна безпека України (методологічні аспекти, стан і тенденції розвитку) : [навч. посіб. для вищих навч. закладів] / Н. Р. Нижник, Г. П. Ситник, В. Т. Білоус. – К. : Преса України, 2000. – 304 с.
27. Новікова О. Ф. Економічна безпека: концептуальне визначення та механізми забезпечення : монографія / О. Ф. Новікова, Р. В. Покотиленко / НАН України. Інститут економіки промисловості. – Донецьк, 2006. – 408 с.

References

1. Liashenko O. M., Pohorelov Yu. S., Bezbozhnyi V. L. Systema ekonomichnoi bezpeky derzhavy: derzhava, rehion, pidpriemstvo: monohrafiia, Ed. by H. V. Kozachenko, Luhansk, Elton-2, 2010, 282 p.
2. Humeniuk A. M. Bezpeka strukturno-institutsionalnoi transformatsii ekonomiky rehionu: teoretichni osnovy ta prykladni aspekty: monohrafiia, K., NISD, 2014, 468 p.
3. Abalkyn L. Y. Ekonomicheskaya bezopasnost Rossyy: uhrozy y ykh otrazhenye, Voprosi ekonomyky, 1994, No. 12, pp. 4-13.
4. Zhalilo Ya. Stratehiia zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy. Priorityty ta problemy implementatsii, K., Santysanha, 2001, 224 p.
5. Pyskunov A. Voenno-ekonomicheskaya bezopasnost Rossyy na sovremennom etape, Voennaia misl, 1995, No 2, pp. 68-71.
6. Savyn V. Nekotorye aspekty ekonomicheskoi bezopasnosti Rossyy, Mezhdunar. Biznes Rossyy, 1995, No. 9, pp. 14-16.
7. Muntiiian V. I. Ekonomichna bezpeka Ukrainy, K., 1999, 464 p.
8. Buzan B. People, States and Fear, Brighton, 1983, pp. 13-14.
9. Pasternak-Taranushenko H. A. Ekonomichna bezpeka derzhavy. Statyky protsesu zabezpechennia, Ed. by B. Kravchenko, K., Kondor, 2002, 302 p.
10. Predborskyi V. A. Ekonomichna bezpeka derzhavy: monohrafiia, K., Kondor, 2005, 391 p.
11. Ekonomicheskaya bezopasnost Rossyy, Ed. by V. K. Senchahova, M., Delo, 2005, 72 p.
12. Yermoshenko M. M. Finansova bezpeka derzhavy, K., 2001, 308 p.
13. Bandurka O. M., Dukhov V. Ye., Petrova K. Ya., Cherviakov I. M. Osnovy ekonomichnoi bezpeky, Kharkiv, Vyd-vo Nats. un-tu vnutr. sprav, 2003, 236 p.
14. Kontseptsiia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy, Ed. by V. M. Heiets, K., Lohos, 1999, 56 p.
15. Liepikhov O. Tekhnolohichna nezalezhnist yak element ekonomichnoi bezpeky, Ekonomika Ukrainy, 1994, No 11, pp. 80-81.
16. Maull H. Raw Materials, Energy and Western Security. L., 1984 – 413 p.
17. Shlemko V. T., Binko I. F. Ekonomichna bezpeka Ukrainy: sutnist i napriamky zabezpechennia, K., NISD, 1997, 144 p.
18. Vasylytsiv T. H. Ekonomichna bezpeka pidpriemnytstva Ukrainy: stratehiia ta mekhanizmy zmitsnennia: monohrafiia, Lviv, Aral, 2008, 384 p.
19. Vlasiuk O. S. Teoriia i praktyka ekonomichnoi bezpeky v systemi nauky pro ekonomiku, Kyiv, Nats. in-t probl. mizhnar. bezpeky

pry Radi nats. bezpeky i oborony Ukrainy, 2008, 48 p.

20. Greer B. European Economic Security, Securing Europe's Future / Ed. By Flanagan St., Hampson F., L., 1984, pp. 221-241.

21. Systema ekonomichnoi bezpeky derzhavy, Ed. by A. I. Sukhorukov, Kyiv, Natsionalnyi instytut problem mizhnarodnoi bezpeky pry RNBO Ukrainy, VD "Stylos", 2009, 685 p.

22. Murdoch C. Economic Factors as Objects of Security: Economics, Security and Vulnerability, F. Trager Economic Issues and National Security, Lawrence, 1977, pp. 67-98.

23. Arkhypov A., Horodetskyi A., Mykhailov B. Ekonomycheskaia bezopasnost: otsenky, problemi, sposobi obespecheniya, Voprosi ekonomyky, 1994, No 12, pp. 36-42.

24. Horodetskyi A. Voprosi bezopasnosti ekonomyky Rossyy, Ekonomyst, 1995, No 10, pp. 44-50.

25. Hubsyky B. V. Ekonomichna bezpeka Ukrainy: metodolohiia vymiru, stan i stratehiia zabezpechennia, K., 2001, 122 p.

26. Nyzhnyk N. R., Sytnyk H.P., Bilous V. T. Natsionalna bezpeka Ukrainy (metodolohichni aspekty, stan i tendentsii rozvytku), K., Presa Ukrainy, 2000, 304 p.

27. Novikova O. F., Pokotylenko R. V. Ekonomichna bezpeka: kontseptualne vyznachennia ta mekhanizmy zabezpechennia : monohrafiia, NAN Ukrainy, Instytut ekonomiky promyslovosti, Donetsk, 2006. 408 p.

Надійшла 15.08.2015; рецензент: д. е. н. Васильців Т. Г.